

ویژگی های فرهنگی انقلاب اسلامی ایران

رضا جعفری

دانشجوی کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه یاسوج

چکیده

انقلاب اسلامی ایران نه تنها در ابعاد سیاسی منشاء دگرگونی‌هایی در ایران شد، بلکه در دیگر حوزه‌ها نیز دگرگونی‌های عمیقی ایجاد کرد. یکی از این سرفصل‌ها، فرهنگ بود. انقلاب اسلامی طی چهل سال دستاوردهایی در عرصه فرهنگ برای مردم ایران به ارمغان داشت که این دستاوردهای فرهنگی در دو عرصه داخلی و خارجی قابل مشاهده است. نخستین گام در این مسیر، در حوزه آموزش صورت گرفت، در گام‌های بعد افزایش تنوع و حجم انتشارات در موضوعات مختلف، توسعه و افزایش شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی جمهوری اسلامی در داخل و خارج از کشور، توجه به فرهنگ دینی کشور، تحقق شعارهای انقلاب اسلامی در بیرون از مرزهای کشور، احیای ارزش‌ها و سنت‌های اسلامی و ... از جمله مهم‌ترین دستاوردهای انقلاب اسلامی در طی چهار دهه است.

واژه‌های کلیدی: ویژگی های فرهنگی، انقلاب اسلامی، ایران

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران به اعتراف بسیاری از صاحب نظران دارای ویژگیهای منحصر به فردی است که باعث تمایز آن از سایر انقلابها شده است. از آن جمله می توان به مساله فرهنگی و ایدئولوژیک حاکم بر افکار عمومی حاضر در جریان انقلاب اشاره کرد. مسلماً در بحث علت یابی وقوع انقلابات عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مد نظر قرار می گیرد. انقلاب اسلامی ایران نه تنها در ابعاد سیاسی منشاء دگرگونی‌هایی در ایران شد، بلکه در دیگر حوزه‌ها نیز دگرگونی‌های عمیقی ایجاد کرد. یکی از این سرفصل‌ها، فرهنگ بود. فرهنگ جامعه، زیرساخت‌های فکری، سیاسی، اقتصادی آن را تشکیل می‌دهد. بسیاری از نظریه‌پردازان و رهبران انقلاب اسلامی بر این عقیده‌اند که انقلاب اسلامی یک انقلاب فرهنگی است و دگرگونی سیاسی و اجتماعی، زمینه‌ساز رسیدن به هدف اصلی، یعنی انقلاب فرهنگی محسوب می‌شوند. از دیدگاه امام خمینی؛ فرهنگ، اساس سعادت یک ملت است و رستگاری هر جامعه از راه اصلاح و احیای فرهنگی امکان‌پذیر است: «راه اصلاح یک مملکت، فرهنگ آن مملکت است؛ اصلاح باید از فرهنگ شروع بشود...؛ اگر فرهنگ درست بشود، یک مملکت اصلاح می‌شود...». یکی از دستاوردهای مهم انقلاب، استقلال فرهنگی است؛ از این رو، دشمن هویت دینی و فرهنگی انقلاب را هدف گرفته است. انقلاب اسلامی طی چهل سال دستاوردهایی در عرصه فرهنگ برای مردم ایران به ارمغان داشت که آن دستاوردها را می‌توان در دو بعد داخلی و خارجی بررسی کرد (آشوری، ۱۳۹۵).

دستاوردهای فرهنگی انقلاب اسلامی در بُعد داخلی

همزمان با روی کار آمدن رژیم پهلوی، رضاخان تلاش کرد با احیای باستان‌گرایی به مقابله با فرهنگ دینی و اسلامی برخیزد. رضاخان در این پروژه قصد داشت اسلام به عنوان یک فرهنگ برتر کنارگذاشته شود. او کوشید به ترویج ملی‌گرایی بپردازد. پیروزی انقلاب اسلامی و معرفی اسلام به عنوان مکتب مبارزه و تنها راه سعادت بشری، علاوه بر این که این استراتژی رژیم پهلوی را از بین برد نشان داد ملیت نه تنها تعارضی با اسلامی بودن ندارد، بلکه این دو می‌توانند بدون افراط و تفریط در کنار هم به عنوان هویت هر ایرانی معرفی شود.

توجه به حوزه فرهنگ و تلاش در جهت رشد بالنده آن از اولین وظایف دولت اسلامی است که صراحتاً در قانون اساسی بر آن تاکید شد. از این رو، تغییرات مثبت و پیشرفت در مسائل فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی در دستور کار مسئولین قرار گرفت (روح‌الامینی، ۱۳۸۵).

انقلاب فرهنگی

یکی از مهم‌ترین اقدامات فرهنگی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، در حوزه آموزش صورت گرفت. اولین اقدام موثر در این زمینه پیام نوروزی امام در فروردین ۵۹ بود که در آن بر ضرورت ایجاد «انقلاب اساسی در دانشگاه‌های سراسر کشور»، «تصفیه اساتید مرتبط با شرق و غرب» و «تبدیل دانشگاه به محیطی سالم برای تدوین علوم عالی اسلامی» در جهت استقلال فرهنگی تاکید کردند. متعاقب این، حضرت امام در ۲۳ خرداد ۵۹ دستور تشکیل ستاد انقلاب فرهنگی را صادر کردند. از این رو ستاد انقلاب فرهنگی با تاکید بر تغییر ارزش‌ها و تصفیه و پاکسازی محیط علمی و دانشگاهی با دعوت از صاحب‌نظران حوزه‌های مختلف برنامه‌های جدیدی را در دستور کار قرار داد و اهداف اولیه خود را تعیین خط مشی فرهنگی جامعه؛ تهیه و تدوین نظام آموزشی کشور، ادغام و انحلال بعضی از موسسات آموزش عالی موجود و تاسیس دانشگاه‌های جدید، بررسی و تعیین محتوای کتب و برنامه درسی دانشگاه‌ها، بررسی کادر علمی و گزینش اساتید و... برشمرد. ستاد انقلاب فرهنگی با یک دفتر هماهنگی و سه بخش آموزش پیش‌دانشگاهی، آموزش عالی و جهاد دانشگاهی ساختار خود را تشکیل داد. بخش آموزش عالی شامل قسمت‌های مختلفی نظیر «برنامه‌ریزی آموزشی»، «ترجمه، تالیف و تصحیح کتب دانشگاهی»، «تزکیه»، «مدیریت و سازماندهی دانشگاه‌ها» و «بافت آموزشی دانشگاه‌ها» می‌شد. پس از دو سال و نیم تلاش ستاد انقلاب فرهنگی دانشگاه‌ها بازگشایی شد و فضای جدید محیط دانشجویی و علمی کشور را فرا گرفت. اما اهمیت حفظ و حراست از استقلال فرهنگی کشور و تسری انقلاب فرهنگی در بدنه جامعه و همه سازوکارهای آموزشی و برنامه‌ریزی راهبردی در این زمینه موجب شد تا ستاد انقلاب فرهنگی جای خود را به نهاد بالاتری با نام شورای عالی انقلاب فرهنگی دهد. بدین ترتیب امام خمینی با صدور

پیمای در ۱۹ آذر ۶۳ و با تاکید بر فراگیر شدن انقلاب فرهنگی در همه شئون کشور «شورای عالی انقلاب فرهنگی» تشکیل شد. در بخشی از این پیام امام خمینی آمده است: «خروج از فرهنگ بدآموز غربی و نفوذ و جایگزین شدن فرهنگ آموزنده اسلامی، ملی و انقلاب فرهنگی در تمام زمینه‌ها در سطح کشور آن چنان محتاج تلاش و کوشش است که برای تحقق آن سالیان دراز باید زحمت کشید و با نفوذ عمیق ریشه‌دار غرب مبارزه کرد. اینک با تشکر از زحمات ستاد انقلاب فرهنگی برای هر چه بارورتر شدن انقلاب در سطح کشور، تقویت این نهاد را لازم دیدم». تشکیل شورای انقلاب فرهنگی یکی از گام‌های مهم و اساسی در زدودن فرهنگی غربی در کشور بود که توانست به مهم‌ترین اهداف خود دست یابد (علیقلی، ۱۳۹۶).

تاسیس جهاد دانشگاهی

جهاد دانشگاهی در واقع اولین نهاد برآمده از ستاد انقلاب فرهنگی است که در مرداد ماه سال ۱۳۵۹ با هدف شناسایی و استفاده از نیروهای آزاد شده دانشگاه‌ها اعم از نیروهای انسانی، تجهیزات فنی، آزمایشگاهی، درمانی و... برای تدوین برنامه‌های جهت بهره‌گیری از این امکانات، نظارت بر حرکت دانشگاه‌ها منطبق با نظام جدید و جلوگیری از انحراف آنها، تامین کادر تحقیقاتی و اجرایی جهاد سازندگی و سایر نهادهای انقلابی و مردمی کردن دانشگاه با معیارهای اسلامی تشکیل شد و در راستای تحقق بخشیدن اهداف خود توانست دستاوردهای مهمی را کسب کند (آلن بیرو، ۱۳۹۰).

مطبوعات و کتاب

بررسی تنوع و حجم انتشارات در موضوعات مختلف، توسعه و افزایش شبکه‌های تلویزیونی و رادیویی جمهوری اسلامی در داخل کشور و آن سوی مرزها، احداث و توسعه فرهنگ‌سراها و مراکز فرهنگی و هنری، برگزاری ده‌ها و بلکه صدها نمایشگاه داخلی و بین‌المللی کتاب، افزایش میزان مطالعه در بین مردم، افزایش کمی و کیفی آثار نمایشی بویژه در بخش فیلم و کسب موفقیت‌های جهانی در این زمینه و مهمتر از همه، ارتقاء بینش و آگاهی‌های عمومی و اجتماعی در سطح جامعه، از مهمترین گام‌های فرهنگی جمهوری اسلامی به شمار می‌روند. در دوره پهلوی تنها ۸۶ نشریه و به طور متوسط ۲ هزار عنوان کتاب در سال چاپ و منتشر می‌شد که بیشتر آنها از محتوای علمی مناسب برخوردار نبود و بسیاری نیز در موضوعات مبتذل به چاپ می‌رسید. امروز در ایران اسلامی بیش از ۳۴۰۰ نشریه در سلیقه‌ها و دیدگاه‌های گوناگون منتشر می‌شود و حدود ۲۵۰۰ نشریه در نوبت گرفتن مجوزند و سالانه حدود ۵۳ هزار عنوان کتاب به چاپ می‌رسد. تعداد عنوان کتاب ثبت شده در کتابخانه ملی از ۱۳۱۶ تا ۱۳۵۷ در کل ۱۱ هزار عنوان با میانگین سالیانه ۲۷۵ عنوان کتاب بود که این آمار بعد از پیروزی انقلاب از ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۶ به میانگین سالیانه ۳۲۰۴۹ عنوان کتاب و در کل ۱۲۸۱۹۹۶ عنوان کتاب رسیده است (محمدی، ۱۳۸۰).

رادیو و تلویزیون

رسانه‌های همگانی مانند رادیو و تلویزیون - به عنوان یکی از ابزارهای قدرتمند انتقال مفاهیم و ارزش‌های فرهنگی در هر جامعه - در دوره پهلوی در خدمت ابتدال و توهین به ارزش‌های ملی و اسلامی ایرانیان بود. همچنین ترویج فرهنگ بیگانه از سیاست‌های دوران پهلوی بود. تلاش صدا و سیما برای ارتقای فرهنگ عمومی پس از پیروزی انقلاب اسلامی، منجر به تحول ساختاری این سازمان و تاسیس گروه‌هایی چون معارف اسلامی، جوان، فرهنگ و هنر و ... در شبکه‌های رادیو و تلویزیون شد. تلاش و راه اندازی شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی خاص مانند رادیو فرهنگ، رادیو معارف، رادیو جوان و... نیز نشان از تحولی عمیق دارد. امروزه بیش از ۱۳۰ شبکه رادیویی و تلویزیونی استانی، ملی، منطقه‌ای و جهانی برنامه‌های خود را پوشش می‌دهد. از این تعداد بیش از ۳۵ شبکه رادیویی و شبکه‌های تلویزیونی برای مخاطبان در سراسر جهان برنامه پخش می‌کند.

هنر

رسالت «هنر» به عنوان عاملی فرهنگ ساز و انتقال دهنده پیام، موجب ارتقاء و اعتلای فرهنگ جامعه است. اما رژیم پهلوی با برنامه‌ریزی و سیاست گذاری نادرست، هنر را در خدمت انحطاط اخلاقی جامعه قرار داده بود. اما بعد از پیروزی انقلاب به طور جدی به مراکز فرهنگی - هنری توجه شد. در عرصه هنر «تئاتر» در دوران پهلوی، به عنوان نمونه می‌توان به «جشن هنر شیراز» اشاره کرد. این جشن که به تعبیر فرح به منظور بزرگداشت هنر و هنرمند ایرانی طراحی و اجرا شد، چیزی جز ابتدال نبود و با استقبال مردم هم مواجه نشد. اما توجه عمیقی که پس از پیروزی انقلاب به هنر اصیل تئاتر در قالب‌های سنتی

تعزیه، خیمه شب بازی، نمایش‌های خیابانی و همچنین در قالب‌های نوین آن مانند تله تئاتر و... شد، موجب توجه بیشتر مردم به این هنر اصیل گشت. جشنواره بین‌المللی فیلم فجر، جشنواره فیلم‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جشنواره فیلم‌های آموزشی- تربیتی رشد، جشنواره سراسری تئاتر فجر، جشنواره تئاتر استانی، جشنواره سراسری سرود فجر، مسابقات بین‌المللی حفظ و قرائت قرآن کریم، مسابقات کتابخوانی، مقاله نویسی، نمایشگاه مردم شناسی و هنرهای سنتی، نمایشگاه قرآن، نمایشگاه میراث فرهنگی، نمایشگاه بین‌المللی کتاب و... از مهم‌ترین فعالیت‌های فرهنگی صورت گرفته بعد از پیروزی انقلاب اسلامی است (اسلامی ندوشن، ۱۳۹۵).

توجه به فرهنگ دینی در کشور

توجه به فرهنگ دینی کشور در سطح عموم مردم جامعه نیز یکی دیگر از دستاوردهای فرهنگی جمهوری اسلامی بوده است. هر چند نمی‌توان آمار دقیقی از این موضوع ارائه کرد اما می‌توان با مشاهده عینی و میدانی به راحتی این تغییر رویکرد در فرهنگ مردم به سمت فرهنگ دینی را لمس کرد؛ به عنوان مثال در این مقطع شاهد پیدایش هزاران هیات مذهبی و حضور گسترده مردم و به ویژه جوانان در برنامه‌های مذهبی از جمله اعتکاف هستیم، سفر به اماکن مقدس همچون مکه، عتبات عالیات عراق و سوریه، مشهد مقدس و سایر اماکن زیارتی، رشد غیر قابل مقایسه‌ای نسبت به گذشته داشته است. نظام جمهوری اسلامی برآمده از این انقلاب کوشید با فراهم نمودن فضای مناسب جهت گرایش به ارزش‌ها و دینداری با ترویج و تبلیغ معارف اسلامی از راه‌های مختلف و با شیوه‌های گوناگون از جمله رسانه ملی و آموزش و پرورش و آموزش عالی و در کنار آن فعالیت مساجد و پایگاه‌ها و کانون‌های فرهنگی و... زمینه تقویت باورهای دینی را در میان مردم به ویژه نسل جوان فراهم نماید. مساجد هم به علت ویژگی‌های مهمی که در بسیج و آگاهی بخشی به مردم داشته و دارند، در دوران رژیم پهلوی مغضوب واقع شدند. اما به برکت انقلاب اسلامی، مساجد جایگاه اصلی خود را بازیافتند و فعالیت و نقش آنها توسعه بسیار زیادی یافت. این تحول از همان ماه‌های اوج مبارزه و انقلاب یعنی ماه‌های پایانی عمر رژیم پهلوی آغاز شده و در سال‌های اولیه انقلاب به نقطه اوج خود رسید (تی بی تامور، ۱۳۷۵).

دستاوردهای فرهنگی انقلاب در بُعد خارجی

علاوه بر آثار فرهنگی داخلی، انقلاب اسلامی در خارج از مرزهای کشور نیز آثار فرهنگی برجسته‌ای داشت که از جمله می‌توان از موارد زیر یاد کرد:

تحقق شعارهای انقلابی در بیرون از مرزهای کشور

انقلاب اسلامی ایران، ارزش‌های فرهنگی جدیدی را در مبارزه سیاسی جنبش‌های اسلامی مطرح کرد. یکی از این ارزش‌ها، گرایش به جهاد است. جنبش‌های اسلامی پس از انقلاب اسلامی، جهاد، شهادت و ایثار را به عنوان اصول اساسی پذیرفته‌اند. مردمی بودن که یکی از ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران است، در جنبش‌های سیاسی اسلامی راه یافته است. این جنبش‌ها دریافته‌اند که اسلام، توانایی بسیج توده‌های مردم را دارد.

تقلید شعارهای انقلاب اسلامی ایران از سوی جنبشگران مسلمان، شکل دیگر تأثیر انقلاب اسلامی ایران است. برای مثال شعار مردم مصر «لا شرقیه و لا غربیه»، مردم کشمیر «الله اکبر» و «خمینی رهبر»، شعار مردم فلسطین «لا اله الا الله»، «الله اکبر» می‌باشد.

از دیگر مظاهر انقلاب اسلامی ایران که در پیروان جنبش‌های سیاسی اسلامی معاصر دیده می‌شود، حجاب است. با پیروزی انقلاب اسلامی، گرایش به حجاب در نقاط مختلف جهان افزایش یافت. انجام تظاهرات‌های گوناگون در منطقه به شیوه مردم ایران علیه ظلم و جور نیز یکی دیگر از آثار فرهنگی انقلاب اسلامی ایران بر حرکت‌های اسلامی و سیاسی معاصر به شمار می‌آید (پژوهنده، ۱۳۹۶).

احیای ارزش‌ها و سنت‌های اسلامی

با توجه به جوی که قبل از پیروزی انقلاب حاکم بود، مسلمانان در بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای غربی تحت سلطه و نفوذ افکار و فرهنگ غرب قرار داشتند و از تظاهر به دین‌داری و آداب و رسوم دینی به ناچار خودداری می‌کردند و ارزش‌ها و

سنت‌های اسلامی مورد غفلت یا تغافل قرار گرفته بود. یکی از آثار فرهنگی انقلاب اسلامی این بود که به مسلمانان روحیه و جسارت داد که پای بندی خود را به عقاید و ارزش‌های دینی خود نشان دهند و با سربلندی و افتخار، آنها را در دنیا و حتی در قلب اروپا به ویژه در مراکز فرهنگی آنجا مطرح سازند. لذا این دستاوردها در طول ۴۰ سال، نه تنها در ایران بلکه در سطح جهان گسترش یافته است.

دستاوردهای انقلاب اسلامی

انقلاب اسلامی ایران نقطه عطفی در جریان مهدویت است که با تأثیرات جهانی خویش، نقشی مهم در زمینه سازی برای ظهور و انقلاب مهدوی (عج) ایفا می نماید:

۱. رویکرد به معنویت، احیا دین و دین‌گرایی

رشد سریع تفکرات الحادی، خدا گریزی و انسان محوری و گرایش برخی کشورهای جهان به نظام فکری - سیاسی سکولار، بسیاری از صاحب‌نظران را به این باور رساند که انزوا و اضمحلال کامل، سرنوشت محتوم ادیان الهی است. اما موفقیت انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) نه تنها توانست گفتمان دینی در ایران را تغییر دهد، بلکه شرایط جدیدی را به وجود آورده که حاکی از ورود جهان به دوره ای متفاوت از ادوار گذشته و عصری با ویژگی‌های ممتاز دینی و معنوی است. از دیدگاه بسیاری از تحلیلگران تجدید حیات معنوی و دینی بشر با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران آغاز شده است و به این لحاظ دهه شصت را باید اولین دهه از این تجدید عهد محسوب داشت که خیزش عظیمی را برای تفکرات دینی در تمام ادیان بوجود آورده است. آخرین آمارها در مورد احیای تفکر دینی که در سال ۱۹۹۰م صورت پذیرفته نشان می دهد که تقریباً ۷۰٪ مردم اروپا احساس دینداری می کنند. در تمام ادیان از هندوئیسم گرفته تا بودایسم و انواع فرقه‌های مسیحیت همه از یک نوع بازگشت به تفکر دینی خبر می دهند. شخصیت الهی و پیام‌های معنوی حضرت امام (ره) بسیاری از پیروان سایر ادیان و مذاهب را به شدت تحت تأثیر خود قرار داد تا آن جا که در نظر برخی از تحلیل‌گران و متفکران مسیحی «اومسیح معاصر بود و دقیقاً اشعه صلابت و سازش ناپذیری عیسی بن مریم - علیه السلام - بود» [۱۵] از دیدگاه هفته نامه آبرور، «امام خمینی مردی هم پای پیامبران کهن است که دنیا را به پیروی از اصول دینی دعوت کرد. پیام وی برای مردم جهان خلوص عقیده و پیروی از سادگی در مقابل پیچیدگی و آلودگی های غرب بود، و این رمز موفقیت وی و احساس افتخار پیروان اوست» [۱۶] از دیدگاه شبکه تلویزیونی بی‌بی‌سی نیز: «آنچه در ایران در سال ۱۹۷۹ رخ داد نه تنها برای ایرانیان بلکه برای تمام ادیان جهانی نقطه عطفی بود نقطه عطفی که از بازگشت میلیون ها نفر در سراسر دنیا به اصول‌گرایی مذهبی خبر می‌دهد» به گفته این شبکه «در سراسر جهان پیروان دیگر ادیان مانند مسیحیت یهودیت و هندو نیز به اصول‌گرایی مذهبی روی آوردند؛ حتی در ترکیه نیز که هفتاد سال قبل با مذهب وارد جنگ شده بود روند بازگشت به اصول اسلامی سرعت گرفته است» و به تعبیر اندیشمند پسامدرن فرانسوی، میشل فوکو، «امام خمینی (ره) منادی معنویت و روحی جدید برای جهان بی روح در عصر حاضر گردید» (تی بی تامور، ۱۳۷۵).

جمع معنویت و حاکمیت

در قرون جدید و تا پیش از انقلاب اسلامی ایران، در شرق و غرب جهان امکان جمع معنویت و حاکمیت یک معما، افسانه و محال بود. برنارد واندویل، از نخستین تئوریسین‌های جریان مدرنیسم غرب، می گوید: «اخلاق از حاکمیت جداست و این دو مقوله هیچ سازگاری با هم ندارند. و با آنچه که در اخلاق به عنوان فضیلت اخلاقی نام برده می‌شود نمی توان جامعه و حکومت را اداره کرد.» وی تصریح می کند که اگر بنا باشد همه انسان ها اهل زهد، توکل، ایثار و شجاعت باشند، دیگر نمی توان نظام اجتماعی بنا نمود و حکومت تشکیل داد. فلسفه سیاسی مدرن نیز مبتنی بر همین مفروضات شکل گرفته و دنیا را تحت سیطره شوم خویش قرار داد [۱۹]. اما انقلاب اسلامی این معادله را در دنیا به هم زد و با طرح حیات معنوی و باطنی برای بشریت، و ارائه مدل دقیق و کارآمد حکومت اسلامی در پاسخگویی به نیازهای همه جانبه انسان، عملاً حیات تک ساحتی و تک بعدی غرب را به چالش کشید. از این رو امروزه نه تنها دیگر سکولاریسم به عنوان نظریه مطلوب نیست بلکه رویکردی

گسترده نسبت به دخالت دین در سیاست، در جهان شکل گرفته و بسیاری از سرزمین های اسلامی به دنبال تشکیل حکومت اسلامی می باشند این خود زمینه ساز انقلاب جهانی مهدی است (محمدی، ۱۳۸۰).

رویارویی با ایدئولوژی های حاکم

اثرات عمیق انقلاب اسلامی تنها در بعد نظری و فکری، محدود نگردید بلکه؛ در بعد عملی حتی مؤثرتر هم می باشد و توانسته معادلات موجود در نظام بین الملل را دگرگون ساخته و اعمال و رفتار و روابط موجود این سیستم های بین المللی و مقتضیات حاکم بر نظام بین الملل را به چالش کشاند. تایمز لندن در توصیف حضرت امام (ره) می نویسد: «امام خمینی مردی بود که توده ها را با کلام خود مسحور کرد، وی به زبان مردم عادی سخن می گفت و به طرفدارای فقیر و محروم خود اعتماد به نفس می بخشید، این احساس آن ها را قادر ساخت تاهر کسی را که سر راهشان بایستد از بین ببرند وی به مردم نشان داد که حتی می توان در برابر قدرت هایی مثل آمریکا ایستاد و نهراسید.» انقلاب اسلامی توانست جسارت و شهادت انتقاد کردن در برابر قدرت ها را به دیگر رهبران جهان و دیگر کشورها انتقال دهد و عملکرد نظام بین المللی را زیر سؤال ببرد؛ «اسلام ابر قدرت ها را به خاک مذلت می نشاند، اسلام موانع بزرگ داخل و خارج محدوده خود را یکی پس از دیگری برطرف و سنگرهای کلیدی جهان را فتح خواهد کرد.»

جنبش های اسلامی و رهایی بخش معاصر

حیات جنبش های اسلامی معاصر مدیون انقلاب اسلامی به رهبری حضرت امام (ره) می باشند؛ زیرا قیام و انقلاب حضرت امام (ره) به اسلام و مسلمانان حیاتی تازه بخشید، آنها را از عزلت و حقارت نجات داد، بر ناتوانی مارکسیسم، لیبرالیسم و ناسیونالیسم در اداره و هدایت مسلمانان مهر تایید زد و اسلام را به عنوان تنها راه حل برای زندگی سیاسی مسلمین مطرح ساخت. مقام معظم رهبری در این باره فرمود: «علی رغم گذشت بیش از یک صدوپنجاه سال از برنامه ریزی مدرن و همه جانبه علیه اسلام، امروز در سراسر دنیا یک حرکت عظیم اسلامی به وجود آمده است که به موجب آن، اسلام در آفریقا، آسیا و حتی در قلب اروپا، حیات جدیدی را باز یافته و مسلمانان به شخصیت و هویت واقعی خود پی برده اند.» انقلاب اسلامی از یک سو سبب روی آوردن مردم جهان به دین، رشد گرایش های معنوی و تضعیف اندیشه های مادی گرایانه شد و از سوی دیگر، به الگوی مبارزه ی مردم ستم دیده در مناطق گوناگون جهان تبدیل گشت. برای مثال، پس از پیروزی انقلاب اسلامی، «الهیات رهایی بخش» به معنای پناه بردن مردم به کلیسا برای رهایی از مشکلات اجتماعی و سیاسی، در امریکای لاتین رشد کرد و شمار انجمن های مسیحی سیاسی، افزایش چشم گیری یافت. [۲۴] نهضت امام (ره) توانست به یک الگوی عملیاتی موفق برای سایر ملل تبدیل شود و لذا شاهد آن هستیم که متأثر از ایران بسیاری از مظلومان در سایر کشورها اقدامات رهایی بخش خود را تشدید می نمایند.

نقش مؤثر طرح گفتمان در سطح جهانی

حضرت امام (ره) پیام دهنده همزیستی میان ادیان مختلف الهی می باشند از این رو از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی ایران نیز تاکنون جلسات بحث و گفتمان با اندیشمندان ادیان بزرگ بخصوص متفکران مسیحی تشکیل شده است. اینگونه گفت و گوها که با هدف همزیستی مسالمت آمیز، شناخت واقعی ادیان، فرهنگ ها و تمدن ها، احترام متقابل صاحبان ادیان، استقرار عدالت و صلح جهانی، گسترش معنویت و ارزش های دینی و اخلاقی در سراسر دنیا صورت می گیرد، نقش مثبت و تأثیر فراوانی در زمینه سازی برای ظهور امام مهدی (عج) بر جای نهاده است. (آلن بیرو، ۱۳۹۰).

به وجود آوردن حالت انتظار برای ظهور مهدی موعود (عج)

انقلاب اسلامی ایران با استمرار و گسترش حاکمیت دین و تفسیر صحیح انتظار ظهور امام زمان (عج) و معرفی معیارهای منتظران حقیقی در فرهنگ شیعه، غبار بدعت و تحریف را از انتظار ظهور و آمادگی برای حکومت جهانی مصلح کل زدود و نسل انقلاب را به تلاش و پویایی در تهیه مقدمات ظهور مهدی موعود (عج) و فراگیر شدن حکومت اسلامی در جهان فرا خواند. از نظر امام خمینی (ره)، انتظار زمانی مفهوم واقعی و اساسی خود را پیدا می کند که با امید به قدرت یافتن اسلام معنا

شود: «انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور، ان شاء الله، تهیه شود».

سایر پیامدها

علاوه بر موارد فوق، الگو دهی در کسب استقلال در جنبه های مختلف با تمسک به اسلام و ایجاد احساس غرور و افتخار و برانگیختن روح همبستگی اسلامی، برانگیختن روح فداکاری و جهاد شهادت طلبانه با الهام از نهضت امام حسین (ع) در مبارزه با استبداد داخلی و استکبار جهانی، گسترش احساس مظلومیت حق، عمومی کردن عرفان اصیل توحیدی، عرضه کردن اسلام ناب محمدی، و شناساندن خط امامت معصوم که حافظ اسلام اصیل و نمایانگر راه اهل بیت (ع) است، همه تأثیرات بسیار زیادی در زمینه سازی انقلاب بزرگ مهدوی دارد.

به سوی ظهور

با توجه به تحولات به وجود آمده بعد از انقلاب اسلامی، بسیاری از صاحب نظران بر این باورند که جهان معاصر آستان وقایع و حوادثی بس عظیم و خیره کننده بوده و عصر نوینی که انقلاب اسلامی با رهبری امام خمینی (ره) آغازگر آن بود در حقیقت «ظهور صغرای» حضرت مهدی (عج) و مقدمه ای بر «ظهور کبرای» آن مصلح بزرگ جهان می باشد. انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) هویت مصلح بزرگ را به جهان معرفی می کند و آثار این امر را در زیاد شدن پرسش ها در میان مسلمانان و غیر مسلمانان از هویت مهدی منتظر (عج) و تلاش برای شناختن و انتظار ظهور او بعد از دیدن دستاوردهای انقلاب نائیش به خوبی قابل مشاهده است. بنابراین از وظایف و مسؤولیت های ما است که از این انقلاب و نظام مقدس جمهوری اسلامی پاسداری نموده و در ترویج و کارآمدی هر چه بیشتر آن بکوشیم، اهداف آن را زنده و در راه تحقق آنها تلاش کنیم. تا ان شاء الله، با آشنایی هر چه بیشتر جهان با فرهنگ اصیل اسلام و اهل بیت (ع) زمینه ظهور حضرت قائم (عج) را فراهم آوریم.

گفتمان وحدت

همگرایی ملت ایران - چه در ایام مبارزه با استبداد، و چه در دوران تثبیت نظام جمهوری اسلامی - یک ضرورت انکارناپذیر بوده و نباید با سختگیری ها و تنگ نظری ها، آن را کم رنگ یا محو کرد. شکی نیست که حفظ تمامی دستاوردهای انقلاب، مشروط به تداوم وحدت اقشار جامعه است. امام خمینی از دستاورد وحدت، به «بهترین ثمرات نهضت» تعبیر کرده است و همه را دعوت می کند که در راه آزادی ملت و استمرار وحدت کوشش کنند:

«ما در این نهضت اخیر، آنچه را که می توانم بگویم، بهترین ثمرات این نهضت است؛ این وحدتی [است] که حاصل شد بین قشرهای مختلف...». بر این اساس، فرهنگ گفتمانی بین ادیان در اقوام ایرانی، توانست انقلاب را به مرتبه ای از باورهای اجتماعی برساند که کمتر کشوری در جهان حتی با جغرافیای سیاسی لیبرالیسم، در آن موفق بوده اند. چهل سال مسالمت بین ارمنه، عاشوریان، کلیمیان، زرتشتیان، فرق مختلف اهل تسنن، و نیز اقوام کرد، فارس، ترک و بلوچ و... نشان دهنده وحدت فرهنگی است. تجلی این وحدت در حضور مداوم پیروان ادیان و فرق مختلف در مبارزه با استکبار و نیز حفظ آرمان های ملی - مذهبی در ماجراهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، با نهایت همدلی دیده می شود. بارها جامعه جهانی شاهد نقش آفرینی میلیونی مردم ایران در فراخوان های ملی همچون انتخابات و راه پیمایی ها و ... بوده است. اگر استکبار جهانی، وهابیت، صهیونیسم و سلطنت طلبان مانع تراشی نمی کردند، تاکنون فرهنگ انقلاب اسلامی توانسته بود بهترین نمونه گفتمان را نه تنها در جهان اسلام، بلکه به جهانیان معرفی کند؛ همان گونه که ابراهیم سلیمان باه معتقد است: «وحدت بین مردم ایران تحسین برانگیز است. ایران می تواند سردمدار اتحاد جهان اسلام و شیعه و سنی باشد».

هویت یابی اسلامی - ایرانی

انقلاب اسلامی از یک سو، زاده خود آگاهی و هویت یابی ملت ایران است؛ و از دیگر سو، موجب رشد، شکوفایی و تحکیم هویت اسلامی - ایرانی آن شده است. ملت ایران در گذشته تاریخی خود، هویتی غالب، غنی و تأثیرگذار داشت، اما با روی کار آمدن پادشاهان نالایق و بی کفایت، این هویت دستخوش تاراج قرار گرفت و رفته رفته جراحات بر تن رنجورش نشست. این دوران تلخ تر از زهر، با باز شدن پای بیگانگان به کشور شتاب گرفت و در مقطع حاکمیت خاندان پهلوی، به اوج خود رسید. در این

برهه نابسامان که سینه هويت اسلامي - ايراني ملت ايران زير يوغ استبداد داخلي و استعمار خارجي چاک چاک مي شد، ناگاه خورشيد انقلاب اسلامي از مشرق جان ملت ايران طلوع کرد و پرچم بازگشت به خويشتن خود را بلندتر از هميشه به اهتزاز در آورد. اسپوزيتو مي گويد «ايران نخستين انقلاب سياسي اسلامي موفق را به جهان عرضه کرد و مسلمانان سراسر جهان از ثمره آن، که همانا اوج گرفتن مفهوم هويت اسلام و بازگشت غرور و اقتدار به مسلمانان در جهاني که تحت سلطه ابرقدرت هاست، بهره مند شدند» (اسلامي ندوشن، ۱۳۹۵).

گسترش فرهنگ عاشورا

بي ترديد انقلاب اسلامي نشأت گرفته از فرهنگ عاشورا است. امام؛ فرمود: «انقلاب اسلامي ايران، پرتوي از عاشورا است». حضرت امام؛ با الهام از اندیشه جاويدان «کل يوم عاشورا و کل ارض کربلا»، صحنه مبارزه با شاه و اربابان غربي آن را صحنه نبرد با يزيديان زمان اعلام کرد، اما ناگفته نماند که رابطه نهضت امام حسين ۷ و نهضت امام راحل دوسويه است: از سويي امام، قيام کربلا را مبنای قيام خود قرار داد: «امام حسين به ما آموخت در حالي که ستمگران زمان به مسلمين حکومت مي کنند، در مقابل او... به پا خيزيد». همين امر سبب شد رضاخان و محمدرضا عذاراي براي سيدالشهدا ۷ را ممنوع کنند. امام فرمود: «همان مسأله زمان رضاخان است که مجالس را او قدغن کرد». از سوي ديگر، قيام امام؛ اين ظرفيت را ايجاد کرد که فرهنگ عاشورا در جهان گسترش پيدا کند. فرهنگ عاشورايي که قبل از انقلاب، شاه در قالب هاي مختلف با آن مبارزه مي کرد و نمي گذاشت فرهنگ حسيني بالنده و پويا در جهان ظاهر شود، اما انقلاب، فرهنگ عزت، حریت و ظلم ستيزي... را در جهان گسترش داد؛ از اين رو، انقلاب اسلامي با قيام کربلا گره خورده است. اين پيوند را مي توان در اين جمله امام به وضوح ديد: «اگر ما بخواهيم مملکتمان، يک مملکت مستقلي باشد، يک مملکت آزاد باشد، بايد اين رمز (عذاراي) را حفظ کنيم». همچنين نمونه اين پيوند در اربعين حسيني ۷ نمود پيدا کرد. کورزمن در کتاب انقلاب باورنکردني مي نويسد که هر دو موج بزرگ منتهي به انقلاب اسلامي ۱۹۷۹ ايران، مديون خيزش هاي ميليوني مراسم اربعين در سال هاي ۱۹۶۳ (۱۵ خرداد ۱۳۴۲) و ۱۹۷۸ (۱۳۵۶) بود. در فهرست بزرگ ترين راهپيمايي هاي جهان شاهدديم که چگونه شيعيان همه رکوردها را به خود اختصاص داده اند. از سوگواري ۱۱ ميليون نفي ايرانيان براي امام خميني در سال ۱۹۸۹ که در مقايسه با تجمع ۵ ميليون کاتوليك فيليپيني به مناسبت ورود پاپ ژان پل دوم (۱۹۹۵) عظيم مي نمايد؛ تا نخستين راهپيمايي عظيم اربعين در عراق که ۱۴ ميليون نفر را در سال ۲۰۰۹ به حرم امام سوم شيعيان کشاند. از آن پس، هر سال اين رکورد چشمگيرتر و دست نيافتني تر شده است؛ به گونه اي که در سال ۲۰۱۲ به ۱۸ ميليون زائر رسيد و سال گذشته حدود ۲۰ ميليون.

نتيجه گيري

با توجه به جهان بيني فرهنگ اسلامي و اصول حاکم بر آن، جا دارد که به تمايزات فرهنگ اسلامي اشاره گردد. براي فهم فرهنگ اسلامي و تفکيک آن از ساير فرهنگ ها بايد به اين سؤال هم پاسخ داده شود که چه وجه يا وجوهي از فرهنگ اسلامي آن را از ديگر فرهنگ ها متمايز مي کند. نخستين تفاوت فرهنگ اسلامي با فرهنگ هاي ديني و الهي ديگر اين است که اسلام دين توحيد است و فرهنگ آن نمودار تجلي اصل وحدت مي باشد. توحيد را مي توان در تمامي مظاهر فرهنگ و تمدن اسلامي، از فضاي يک مسجد و خانه تا وحدت علوم مختلف، مشاهده کرد. بالاترين عنصری که در موجوديت هر جامعه دخالت اساسي دارد، فرهنگ آن جامعه است. پس از پيروزي انقلاب اسلامي، تعميم استقلال فکري به افراد جامعه، باعث ايجاد جريان خودباوري و حضور آحاد مردم در روند توسعه دانش و فناوري شد. به گونه اي که پيشرفت هاي علمي، فني و... بعد از انقلاب با تمام قرون گذشته متفاوت است و اين مرهون شکل گيري اندیشه استقلال فرهنگي در مردم بوده است. انقلاب اسلامي به منظور سالم سازي جامعه از آلودگي هاي فرهنگي، اقدامات بسياري همچون برچيدن مراکز شرابفروشي، مراکز فساد و قمار و... انجام شد و احياي فرهنگ اسلامي مورد توجه قرار داد و در تحول محتوا و نشر کتب و مجلات و محتوای صدا و سيما و گسترش فرهنگ اصیل عاشورا اقدامات ارزشمندی صورت داد.

فهرست منابع

- داريوش آشوري، تعريف ها و مفهوم فرهنگ، تهران، مرکز اسناد فرهنگي آسيا، ۱۳۹۵، صص ۸ و ۷

- محمود روح‌الامینی، زمینه فرهنگ‌شناسی، تهران، عطار، ۱۳۸۵، ص ۱۱
- علیقلی محمودی بختیاری، زمینه فرهنگ و تمدن ایران، تهران، پاژنگ، چاپ چهارم، ۱۳۹۶، ص ۳۷
- آلن بیرو، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، تهران، کیهان، چاپ دوم، ۱۳۹۰، ص ۷۷
- بیوک محمدی، «الگوهای فرهنگی»، نشریه فرهنگ، ش ۶۴۲ (تابستان ۱۳۸۰)، ص ۱۷۰
- محمدعلی اسلامی ندوشن، فرهنگ و شبه فرهنگ، تهران، توس، ۱۳۹۵، صص ۳۰-۲۴
- تی‌بی باتامور، جامعه‌شناسی، ترجمه سیدحسن حسینی و حسن منصور، تهران، امیرکبیر، چاپ چهارم، ۱۳۷۰، صص ۱۳۶ و ۱۳۵
- نعمت‌الله اکبری، «نقش اندیشه دینی در فرایند توسعه»، نشریه علمی خبری دانشگاه شاهد، زمستان ۷۳، ص ۳۵
- محمدحسین پژوهنده، «تقابل فرهنگ‌ها و تهاجم فرهنگی»، اندیشه حوزه، ش ۴ (بهار ۱۳۹۶)، ص ۹۱
- فردریک م. بارنارد، «نظریه‌های فرهنگ و تمدن در عصر جدید»، ترجمه محمدسعید حنایی، نامه فرهنگف ش ۱۴ و ۱۵، ص ۷۵.